

ULUSLARARASI KURBAN SEMPOZYUMU

8-9 ARALIK 2007 İSTANBUL

LÜTFİ KIRDAR ULUSLARARASI
KONGRE VE SERGİ SARAYI

HALIÇ SALONU
HARBIYE / İSTANBUL

BAYRAMPAŞA
BELEDİYESİ

DIYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI

Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Kurban

Doç. Dr. Bünyamin ERUL
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu tebliğde kurbanın tarihçesine, tefsir ve fıkhındaki yerine girilmeksizin, temel hadis kaynaklarına dayanılarak nebevî sünnetindeki kurban öğretisi üzerinde durulacaktır. Hiz. Peygamber'in dilinde kurban yerine kullanılan çeşitli isimlendirmelere kısaca dikkat çekildikten sonra, muteber hadis kaynaklarımızda kurban ile ilgili bölümlere ve bab başlıklarına değinilecek, ardından da kurban hakkındaki bazı rivayetler değerlendirilecektir. Daha sonra sahabenin kurban uygulaması ve kurban kesmeyi ne ölçüde bağlayıcı gördükleri, bu konuda zamanın ilerlemesine paralel olarak yaşanan değişime işaret edilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Kurban bayramında kesilen hayvanlar, Kur'an'dan (5/25; 3/183) dilimize geçen bir isim olan 'kurban' şeklinde yerleşmiştir. Hadislerde ise kurbanlar, çeşitlerine göre farklı isimlerle anılmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Udhiyye: Kurban bayramı günlerinde kesilen kurbanlar, (*Edhâ, Edâhî, Dahâyâ*)

Hedy: Hacıların Mina'da kestikleri hac kurbanları

Atîre: Haram ayların ilki olan Recep ayına ta-

zim için kesilen kurbanlar

Fera': Develerden ilk doğan yavrunun kurban edilmesi

Akîka: Doğan çocuk için kesilen şükür kurbanı

Nezr: Her hangi bir adaktan dolayı kesilen kurbanlar

Ayrıca genel olarak kesilen kurbanlar için *nü-sük, nüsk, nesîke, nahr, nahîr, zebh, zibh, zebâih* vb. ifadeler de gerek isim, gerekse fiil olarak kullanılmaktadır.

Bu tebliğde yalnızca Kurban bayramında ke-

silen kurbanlardan söz edilecektir.

Hadis Kaynaklarında Kurban

Kurban konusu, konulu tasnif edilmiş temel hadis kaynaklarımızın hemen hepsinde önemli bir bölüm olarak yer almıştır. Bazı kaynaklar Kitabü'l-Edâhî, bazıları ise Kitabü'd-Dahâyâ adıyla müstakil bölüm açmışlardır:

En geniş ve kapsamlı rivayet kaynakları olan Abdurrazzak'ın Musannefi ile İbn Ebi Şeybe'nin Musannefi'nde kurban ile ilgili müstakil kitap/bölüm bulunmamaktadır. İlkinde ilgili bazı rivayetler, kurbanlar ve hayvan kesimi hakkında çeşitli bablar Kitabü'l-Menasik içerisinde, ikincisinde ise kurban ile ilgili bab başlıkları K. Hacc vb. çeşitli bölümlerde verilmektedir.¹

Hadis kaynakları, kurbanlar hakkındaki bu bölümlerde ağırlıklı olarak şu hususlarla ilgili bab başlıkları açmışlardır:

Kurbanın sünnet ya da vacip oluşu, kurbanın fazileti, kurbanın zamanı, kesim yeri, kesiliş biçimi, kurbanı güzel davranılması, kesilen hayvanların türü, kesilmesi müstehap veya yasak olan hayvanların evsafi, kaç kişi için yeterli olacağı, ortaklaşa kurban kesimi, etlerin tüketimi, yolculukta kurban, başkası adına kurban kesimi, ölmüşler adına kurban kesimi,

keserken neler okunacağı, Allah adının anılmaması durumu, kurbanlardan çıkan yavrunun kesilmesi, kurbanların derileri, kurban çeşitleri vb.

Sünnet'te Kurban

Rasûl-i Ekrem, hicretin 2. yılından itibaren kurban bayramlarında kurban kesmeye başladığına göre, kurban ibadetinin aynı yıl teşri kılındığını söyleyebiliriz. İbn Ömer, Rasûlullah'ın Medine'de on sene ikamet ettiğini ve (her yıl) kurban kestiğini haber vermiştir.² İbn Ömer'in bu ifadesinden Peygamberimizin en azından hicretin 2. senesinden itibaren irtihaline kadar, 8-9 sene kurban kestiği anlaşılmaktadır. Bu ise O'nun, bu ibadete devamlılığını ve ne denli önem verdiğini gösterir.

Bilindiği gibi Allah Rasulü, muhtemelen mazeretleri bulunan hanımların da katılımını sağlamak amacıyla bayram namazlarını mes-citte değil, 'musalla' yani 'namazgâh' denilen açık bir alanda kılmıştı. İlk Kurban Bayramı namazını kıldırmak üzere, vardığı musallada o gün ilk işlerinin, (Bayram) namazını kılmak, sonra kurban kesmek olduğunu, böyle yapanların sünnete uymuş olacaklarını,³ Yüce Allah'ın Kurban günlerini Müslümanlar için bayram ilan ettiğini belirtti.⁴ Bayram gün-

Hadis Kaynaklarında Kurban

Kaynak	Kitap Adı	Kitap No	Bab Sayısı	Rivayet Sayısı	Cilt Sayfa
Buhari	Edâhî	73	16	29	VI. 234 - 240
Muslim	Edâhî	35	8	62	II. 1551 - 1567
Tirmizi	Edâhî	17	22	30	IV. 83 - 102
İbn Mace	Edâhî	26	17	42	II. 1043 - 1055
Darimi	Edâhî	6	28	55	s. 471 - 485
Ebu Davud	Dahâyâ	16	21	55	III. 226 - 264
Nesâî	Dahâyâ	26	44	87	VII. 211 - 240
Buhari	Dahâyâ	23	6	13	s. 482

lerini, (oruç değil) yeme-içme ve Allah'ı anma günleri olarak niteleyerek⁵ ashabını şu ifadele-riyle kurban kesmeye teşvik etti:

*"Âdemoğlu, kurban günü Allah katında kurban kesmekten daha sevimli bir amel işlemez. Kurban, kıyamet günü boynuzları, kılları ve tırnaklarıyla gelir. Kurbanın kanı yere düşmeden önce, Allah tarafından kabul edilir. Bu sebeple kestiğiniz kurbanlarla nefsinizi arındırın!"*⁶

Namaz ve hutbenin ardından Rasûlullah (sav), hem müsait oluşunu, hem de çevre temizliğini dikkate alarak, namazı kıldırıldığı yeri aynı zamanda kurban kesim alanı olarak kullandı.⁷ Rahmet Elçisi, hayvanların kesimi esnasında onlara eziyet verilmemesi için gerekli uyarılarda bulundu. Allah'ın her konuda 'ihsan' ile yani güzellikle davranmayı farz kıldığını, hayvanların kesiminin de en güzel bir biçimde yapılması gerektiğini hatırlattı. Bu nedenle bıçağın iyice bilenmesi, hayvana gösterilmemesi, kesim işinin hızlı yapılması ve böylece hayvana acı çektirilmemesi talimatını verdi.⁸

Sonra getirilen iki koçu kibleye doğru yatırdı, besmele çekti, tekbir aldı ve En'am Suresi'nin 79 ile 162 ve 163. ayetlerini okuyarak kurban etti.⁹ Ardından da: *"Allahım (bu kurban) sendendir ve Muhammed ile ümmeti tarafından yine senin (rızan) için sunulmuştur."* dedi.¹⁰

İlk Kurban Bayramında Medine'ye dışarıdan gelen birçok yoksulun doyurulmaları için Hz. Peygamber, kurban etlerinin bu misafirlere ikram edilerek üç gün içerisinde tüketilmesi talimatını verdi. Hatta sırf bu yüzden, kurban etlerinin üç günden sonra sahipleri tarafından yenilmesini yasakladı.¹¹ Ertesi yıl bazı sahabilerin söz konusu uygulamanın devam edip etmeyeceğini sorması üzerine Peygamberimiz, Allah'ın kendilerini bolluğa kavuşturduğunu, artık o etlerden yiyebileceklerini, tasadduk edebileceklerini, istedikleri kadar da kendile-

rine ayırabileceklerini duyurdu.¹²

Daha sonraki yıllarda Hz. Peygamber'in kurban etlerinden bir kısmını terbiye ettirdiği ve 10-15 gün, hatta bir ay sonra dahi tükettiği olmuştur.¹³

Kurbanı, varlıklı kimselerin yapacağı bir ibadet olarak gören Allah Rasûlü, yoksulların kurban kesmesine sıcak bakmazdı.¹⁴ Peygamber Efendimizden gelen hadislerle göre, sığır ve deve, yedi kişi tarafından ortaklaşa kurban edilebilmekte¹⁵; kurbanın en hayırlısının boynuzlu koç olduğu belirtilmekte¹⁶; kurbanlık koyunların bir yaşını doldurmuş olması gerekmektedir.¹⁷ Ayrıca sağlıklı olmayan, meselâ topal olan, tek gözü kör olan, hastalığı iyice belli olan, zayıf ve cılız olan hayvanlar kurban edilmemektedir.¹⁸

Yine hadislerle göre kurbanlıkların sadece etleri değil, derileri, yünleri, develerin üzerindeki minder vb. değerli eşyalar da fakirlere tasadduk edilir.¹⁹ Kasap ücreti ise kurban etinden değil, sahibi tarafından ödenir.²⁰

Hz. Peygamber döneminde, yolculuk esnasında da kurban kesildiği anlaşılmaktadır. Câbir b. Abdullah Hudeybiye'de Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber deveyi de sığırı da yedi kişi için kurban ettiklerini; İbn Abbas ise bir seferde Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber iken kurban bayramının geliverdiğini, sığırdı yedi kişi, deveye on kişi olarak kurban kestiklerini anlatmaktadır.²¹

Sosyo-Ekonomik Boyut

İbn Abbâs'ın naklettiğine göre, bir dönem develerin azalması üzerine Rasûlullah (sav) sahabilere sığır kesmelerini emretmişti. "Yine bir sene davarların azalması üzerine de koyun yerine, altı ayını doldurup bir yaşını tamamlayandan farksız görülen kuvvetli kuzunun (ceza') yeterli olacağını duyurmuştu."²² Aynı şekilde muhtemelen ekonomik ihtiyaçla-

rı dikkate alarak O (sav), sütü için beslenen sağmal hayvanların da kurban edilmesini hoş görmemiştir.²³

Sahabeden bazılarının devenin ilk yavrusunu kurban etmek istediklerinde Allah Rasulü onlara koyun sürüsünden bir tane ayırmalarını, besleyip gelişince onu kesmelerini ve etinden yolculara yedirmelerinin daha hayırlı olacağını söylemiştir.²⁴

Hz. Peygamber'in bu tavrı, kurbanlık seçiminde, sosyo-ekonomik şartları dikkate alarak gerekli bazı tedbirlere başvurulması, hayvancılık politikası açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

Kurbanın Hükmü

Kurban ibadetinin vacip mi, yoksa sünnet mi olduğu, sünnetlerin şahitleri olan sahabe arasında dahi tartışma konusu olmuştur. Hz. Peygamber'e harfî harfine bağlılığıyla bilinen İbn Ömer, kurbanın vacip (farz) olup olmadığına dair bir soruya "Rasûlullah (s) kurban kesti, ondan sonra Müslümanlar da kestiler ve bu şekilde sünnet cari oldu." cevabını verir.²⁵ Bu haberi nakleden Tirmizi, İbn Ömer'in, bu soruya "evet (vâciptir)" dememesinden kurban kesmeyi sünnet olarak gördüğü neticesine varmış ve haberin akabinde şöyle demiştir: "İlim ehli yanında da amel buna göredir. Kurban farz değil, Rasûlullah'ın sünnetlerinden, yapılması müstehab olan bir sünnettir."²⁶ Buhârî ise bab başlığında senetsiz olarak İbn Ömer'in "O sünnettir ve (herkesçe) bilinmektedir"²⁷ dediğini nakletmiştir. İbn Ömer'in, bu soruya Kevser Suresi'ndeki "venhar!" emrine değil de, Hz. Peygamber'in devamlı uygulamasına dayanarak cevap vermesi dikkat çekicidir.²⁸

Kaynaklarımızda Hz. Peygamber'in vefat edinceye kadar devam ettiği kurban ibadetinin, ümmetine değil de peygamber olarak sadece kendisine özgü vaciplerden olduğunu

dile getiren rivayetlerin yanı sıra,²⁹ "Kesin olmamakla birlikte,³⁰ farz kılınmadığı hâlde, vitr kılmakla, kurban kesmekle emr olundum."³¹ şeklinde söz konusu ibadetlerin bir vecibe olmadığını ifade eden çeşitli zayıf rivayetler bulunmaktadır.

Kurban kesmenin bir vecibe olduğuna dair, delil olarak iki sahabiden iki farklı hadis rivayet edilmektedir. İlki, kaynakların Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو عبد الرحمن ثنا عبد الله بن عياش عن عبد الرحمن بن هرمز الأعرج عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من وجد سعة فلم يضح فلا يقربن مصلانا

Rasûlullah şöyle buyurur:

"İmkânı olduğu halde kurban kesmeyen mescidimize yaklaşmasın!"

Bu hadis, bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'den merfû olarak gelmiş,³² bazı rivayetlerde ise Ebû Hureyre'nin bir sözü/fetvası şeklinde mevkuflar olarak rivayet edilmiştir.³³ Bazı ilim adamları bu rivayetin mevkuflar şeklinin sahih olduğunu söylemektedirler.³⁴ Hanefiler, buradaki merfu durumunun sikanın bir ziyadesi olduğunu ve kabul edilmesi gerektiğini, mevkuflar halinin de neticede hükmen merfu olduğunu, dolayısıyla her iki rivayetin de kabul edilmesi gerektiğini savunurlar.³⁵

Diğer ilim adamları ise, bu hadisten kurban kesmenin vacipliğinin çıkartılamayacağı kanaatindedirler. Bizzat Zeylaî'nin naklettiğine göre İbnü'l-Cevzî, "et-Tahkîk" adlı eserinde "Sarımsak yiyen kimse bizim mescidimize yaklaşmasın!"³⁶ hadisi (onun haramlığına delalet etmediği) gibi, "Bu hadis de vücubiyete delalet etmez." demiştir.³⁷

Kurban kesilmesi ile ilgili bazı hadislerle birlikte mezkur hadisi de naklettikten sonra İbn Hazm, "Bunların hiçbiri birşey ifade etmez."

dedikten sonra, Ebû Hureyre hadisinin her iki tarikinin de Abdullah b. Ayyâş'tan geldiğini ve kendisinin sika olarak bilinmediğini, dolayısıyla Hanefilerin bu delilinin de sakıt olduğunu kaydeder.³⁸ Cerh-Tadil kaynaklarına baktığımızda, Abdullah b. Ayyâş'ın zayıf bir ravi olduğu anlaşılmaktadır.³⁹

Bu zayıf rivayetin vücubiyetin bir delili olarak değil de, kurbanın faziletini ifade için kullanılması hâlinde ise, "Namazgâhımıza yaklaşmasın." cümlesi, kurban kesmeyenlere yönelik bir dışlama ifadesi olarak değil, kurban kesmeye teşvik amaçlı bir uyarı şeklinde anlaşılmalıdır. Ancak kurbanın faziletini ifade eden başka sahih hadisler varken kurban kesmedikleri hâlde bayram namazına gelenleri, bu zayıf rivayeti dile getirerek incitmek daha münasip olacaktır.

İkinci rivayetimiz ise Mihnef b. Süleym'den nakledilmektedir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عِبَادَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو رَمْلَةَ عَنْ مِخْنَفِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ كُنَّا وَفُوقًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْرَقَاتٍ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اهْجَعِي كُلَّ أَهْلِ بَيْتِي فِي كُلِّ عَامٍ اضْحِيَّةً وَعَتِيرَةً هَلْ تَدْرُونَ مَا الْعَتِيرَةُ هِيَ الَّتِي تُسَمُّونَهَا الرَّجِيَّةَ»

Rasûlullah (sav) ile beraber Arafat'ta vakfedeydik. O'nun şöyle buyurduğunu işittim:

"Ey insanlar! Her ev halkı, her yıl bir kurban, bir de atîre (kesmelidir). Atîre nedir bilir misiniz? Recep ayında kesilmesi gereken kurbandır." Rivayeti nakledenlerden biri olan Tirmizî: "Bu hadis hasen gariptir. Bu hadisi sadece İbn Avn'ın rivâyetiyle bilmekteyiz." demektedir.⁴⁰

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği rivayette ise, hadisi Hz. Peygamber'den işiten Mihnef'in oğlu Habib olup sahabiliği sabit değildir.⁴¹ İsnadı, Abdulkerim Ebu Umeyye b. Ebi'l-Mehârik sebebiyle zayıftır.⁴²

Rivayetin asıl yazılı kaynağı olan Abdurrazzak ise onu, iki yerde Habib b. Mihnef'ten, o da babasından şeklinde nakleder.⁴³ Muhtelif hadisçiler, rivayetin Habib'den mi, yoksa babası Mihnef'ten mi geldiğini tartışmışlarsa da rivayetin asıl ravisinin baba Mihnef olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴

Hadisin ravilerinin durumuna göz attığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Mihnefb. Süleym (ö. 64): Sahabi olduğu söylenmektedir. Ezd Kabilesindedir. Kufe'de yaşamış ve orada Ezd'in nakibi olmuştur. Sıffin'de Hz. Ali ile beraber olmuş ve Ezd'in sancağını taşımıştır. Hz. Ali onu Isbahan'a amil olarak görevlendirmiştir. Ondan Ebu Ramle ve oğlu Habib rivayet etmiştir. Bu hadisinden başka hadis rivayet ettiği bilinmemektedir.⁴⁵

Ebu Ramle: Hakkında bilgi yoktur. İsmi Amir olarak geçmektedir. Rical kitaplarında sadece bu isnaddaki nakilden söz edilmektedir. Yani o, Mihnef'ten rivayet etmiş, Abdullah b. Avn da ondan nakletmiştir.⁴⁶

Hadisin isnadının zayıf olması bir tarafa, garib/ferd hadis olduğunu, yani tek bir sahabiden nakledildiğini hatırlatmalıyız. Hz. Ömer'den nakledilen "İnnema'l-A'mâlu bi'n-niyât"⁴⁷ hadisinde olduğu gibi, sahih olması halinde bir hadisin tek bir sahabiden gelmesi onun kabulüne mani değildir. Ancak, Hz. Peygamber'in Medine'de her yıl ifa ettiği ve birçok sahabinin de O'na uyararak amel ettikleri kurban gibi, yaygın bir ibadet hakkında zayıf bir rivayetin delil olması tartışmaya açıktır. Kendisini sadece bu rivayetinden dolayı tanıdığımız ve muhtemelen bu rivayeti Hz. Peygamber'den işittiğini ifade ettiği için sahabi sayılan Mihnef'ten gelmiş olması garip değil midir? Başta Hanefiler olmak üzere muhtelif usulcülerin işaret ettiği gibi⁴⁸, herkesin bilmesi, duyması gereken böyle bir bilginin, Mihnef gibi fazla tanınmayan birinden gelmiş olması nasıl izah edilecektir?

Yaklaşık yüz bin sahabinin bulunduğu Veda haccında, Arafat'ta vakfe hâlindeyken Hz. Peygamber'in böyle bir sözünü başkalarının işitmemesi veya nakletmemesi ilginç değil midir? Allah Rasûlü'nün kurbanın fazileti ile ilgili çeşitli sahih hadisleri rivayet eden bunca ashabı varken, her ailenin kurban kesmesi gerektiğine dair bu rivayet, neden Kufe'de yaşamış birinden gelmektedir?

Zayıf da olsa, hadisin metnine dönecek olursak, kanaatimizce bu metin kurbanın vacip oluşu konusunda delil teşkil etmez. Zira, bu rivayete dayanarak kurbanı vacip denilirse, atirenin de vacip olduğunu söylememiz gerekecektir. Oysa atirenin vacip olmadığına icma bulunmaktadır. Dolayısıyla aynı hadiste, aynı kurgu ve vurgu (siyâk) ile zikredildiği hâlde, kurbanın vacip, atirenin mensuh, hatta mekruh olduğu şeklinde iki farklı sonucun çıkarılması gibi garip bir istinbat söz konusudur. Üstelik hadis, Veda haccı esnasında varit olmuştur ve bilindiği gibi Peygamberimiz kısa süre sonra vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in Fera' ve Atire kurbanını yasakladığına dair rivayetlerin,⁴⁹ atire kurbanını neshettiği söylenmekteyse de⁵⁰, elimizde bu ifadelerin ne zaman söylendiğine dair kesin veriler bulunmamaktadır.

Kurbanın vücubiyeti konusunda belki de en güçlü delil, vaktinden önce kesenlere Hz. Peygamber'in tekrar kesmelerini emretmesidir:

*"Kim kurbanını Bayram namazından önce kestiyse onun yerine bir koyun kessin. Kim de henüz kesmediyse kurbanını Allah'ın adıyla kessin!"*⁵¹

Buna karşılık bazı alimler de, *"Zilhicce hilâlini görüp de kurban kesmek isteyen kimse, artık ne saçını, ne de tırnaklarını kessin!"*⁵² şeklindeki hadiste yer alan "kesmek isteyen" ifadesinin, kurbanın vacip olmadığına delalet ettiğini ileri sürmektedirler.

Sahabede Kurban

Rasûlullah'ın bütün tavsiyelerini dikkate alan ve gereğince amel etme eğiliminde olan sahabiler, O'ndan öğrendikleri bu faziletli ibadeti –maddi durumları ölçüsünde–, yine O'na uyarak yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak zamanla kurban kesme âdeti bir vecibe gibi anlaşılmaya başlanmış olmalı ki, bu durum karşısında endişelenen sahabeden Ebû Mes'ûd el-Ensârî (Ukbe b. Amr) "Sizin en zenginlerinizden olduğum hâlde, kurbanın mutlak yapılması gereken bir farz zannedilmesi korkusuyla kesmemeyi düşündüm." şeklinde bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Hatta diğer bir rivayette ise o "Zengin olduğum halde, komşularımın, kurban kesmem gerektiğini düşünürler endişesiyle kesmiyorum"⁵³ diyerek bunu gerçekleştirmiştir.

Yine sahabeden Huzeyfe b. Esîd'in şöyle dediği nakledilir: "Ben (kurban konusundaki) sünneti bilmeme rağmen, ailem beni (birden fazla kurban kestirerek) sıkıntıya soktu. Hâlbuki (evvelden) bir aile, bayramda bir veya iki koyunu kurban ederdi. Şimdi (bir-iki koyunla yetinirsek) komşularımız bizi cimrilikle itham ediyorlar." Hâlbuki ben, Ebû Bekr ve Ömer'in bile kurban kesmediklerine şahit oldum."⁵⁴

İlerleyen yıllarda, kurban konusundaki bu gayretin boyutlarını sahabeden Ebû Eyyûb el-Ensârî de şöyle anlatır: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında kişi, kendisi ve çoluk çocuğu için bir koyun keserdi. Onun etinden hem kendileri yer, hem de başkalarına yedirirdi. Daha sonra, Müslümanlar arasında gördüğün bu övünme durumu ortaya çıktı (birkaç kurban kesmeye başladılar)."⁵⁵

Sonuç Yerine

Netice itibarıyla, Hz. Peygamber ve sahabeden imkânı olanlar kurban kesmişlerdir. Kurban kesmenin sünnet oluşunda ihtilaf yok-

tur. Ancak bunun vacip olduğunu gösteren delillerden, 108. Kevser Suresi'ndeki ayetin delâleti zanni, kurban kesmeyi emreden hadislerinse hem sübutu, hem de delaleti zannidir. Sahabenin tatbikatı açıkça göstermektedir ki, onlar bunu sünnet olarak görmüşler ve farz olarak algılanmasına engel olabilmek için zaman zaman, imkânları olduğu hâlde kurban kesmeyebilmişlerdir.

Gerek Hz. Peygamber'in ve sahabenin tatbikatı ve gerekse diğer mezhepler ve ilim adamlarının ortak kanaati göstermektedir ki, kurban kesme, zekât vermekle yükümlü olan zengin müslümanlar için müekked bir sünnettir, mübarek bayram günlerinde birçok yönüyle sosyal dayanışma ve kaynaşma vesilesidir. Allah Rasûlü'nün sünnetine ittiba, O'nu örnek alma, O'nun yaptıklarını yapma elbette ideal bir davranıştır. Ancak bu sünneti, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir vucubiyet/fariza gibi algılamak da, "nasıl olsa sünnettir" diyerek hafife alıp ihmal etmek de isabetli değildir.

Dipnotlar

¹ Bkz: Abdurrazzâk, Musannef, IV. 379-389, 479-500; İbn Ebi Şeybe, Musannef, III. 413, 417, 419, 428.

² Tirmizî, Edâhi 11.

³ Buhari, İydeyn, 3.

⁴ Ebu Davud, Dahaya 1.

⁵ Nesai, Fer' ve Atiyre, 2.

⁶ Tirmizî, Edahi 1.

⁷ Nesai, Dahâyâ, 3.

⁸ Ebu Davud, Dahaya, 10-11; İbn Mace, Zebaih, 3.

⁹ Tirmizî, Edahi 2.

¹⁰ İbn Mâce, Edâhi, 1.

¹¹ Ebu Davud, Dahaya, 9-10.

¹² Nesai, Fera ve Atiyre, 2.

¹³ Buhari, Cihad 123; Muslim, Edahi, 36; Nesai, Dahaya, 37.

¹⁴ Ebu Davud, Dahaya, 1.

¹⁵ Ebu Davud, Dahaya, 6, 7.

¹⁶ Ebu Davud, Cenaiz 30, 31.

¹⁷ Muslim, Edahi, 13-16.

¹⁸ Tirmizi, Edahi, 5.

¹⁹ Buhari, Hac, 113.

²⁰ Muslim, Hac, 348; İbn Mace, Menasik 92.

²¹ Tirmizi, Edahi, 8.

²² İbn Mâce, Edâhi, 5, 7.

²³ Ebu Davud, Dahaya, 1.

²⁴ Nesai, Fera ve Atiyre, 2.

²⁵ İbn Mâce, Edahî 2; Krş: Tirmizî, Edahî 11.

²⁶ Tirmizî, Edâhi 11. Ayrıca bkz: İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, X. 6.

²⁷ Buhârî, Edâhi, 1, VI. 234 Bkz: İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, X. 6.

²⁸ İbn Ömer'in, "Kurban (bağlayıcı) birşey değildir veya farz değildir, dileyen kurban keser, dileyen kesmez." dediğini bildiren rivâyete (Abdurrazzâk, IV. 381, no: 8137) ise ihtiyatla bakıyoruz. Zira her ne kadar o, kurbanın farz gibi bağlayıcı olmadığını söyleyebilirse de, Rasûlullah ve ahabın tatbikatından sonra, en azından onun "Dileyen keser, dileyen kesmez" diyebileceğine fazla ihtimal veremiyoruz. Gerek vitir ve gerekse kurban hakkında Hz. Peygamber'in ve ahabın uygulamasıyla cevap verme onun sünnet anlayışına daha uygundur. Çünkü İbn Ömer oldukça ihtiyatlı birisi olduğu için sorulan sorulara, ya Hz. Peygamberin bir sözü ya da bir uygulamasıyla cevap verir; şayet herhangi bir sünnet yoksa rey'e başvurmaz ve "Bilmiyorum, bilgim yok" der, soranları cevapsız gönderirdi." (Bkz: Dârimi, Mukaddime 19, s. 57; Zehebî, Tezkiratu'l-Huffâz, I. 38-9.)

²⁹ Bu rivayetler ve değerlendirilmesi için bkz: Erul Bün-yamin, Sahabenin Sünnet Anlayışı, s. 335-6.

³⁰ Abdurrazzâk, III. 3, no: 4572.

أمرت بالوتر والأضاحي ولم يعزم علي

³¹ Ahmed, I. 234. أمرت بالأضاحي والوتر ولم تكتب

³² Ahmed, II. 321; İbn Mâce, Edâhi 2; Hâkim, Mustedrek, II. 389, IV. 232; Beyhakî, Sunen, IX. 260.

³³ Hâkim, Mustedrek, IV. 232; Beyhakî, Sunen, IX. 260.

³⁴ Bkz: Beyhakî, Sunen, IX. 260.

³⁵ Bkz: Tehânevî, İ'lâu's-Sunen, XVII. 215-6; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV. 207.

³⁶ İbn Ebi Şeybe, Musannef, II. 249, V. 136.

³⁷ Zeylaî, a.y.

³⁸ İbn Hazm, el-Muhallâ bi'l-Asâr, VI. 7-8, mesele: 973.

³⁹ Künyesi Ebu Hafs olup Mısırlıdır, H. 170 yılında vefat etmiştir. İbn Hacer'e göre galatı olan 'saduk' bir ravidir. İmam Muslim, onun bir rivayetini şahit hadis olarak tahrir etmiştir. Ebu Davud ve Nesai onun zayıf olduğunu, İbn Yunus "munkeru'l-hadis" olduğunu, Ebu Hatim "sağlam olmadığını", hadisinin yazılabileceğini 'saduk' denilebileceğini söylemiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-Ta'dil, V. 126; Beşşar Avvad ve Şuayb Arnaut, Tahriru takribi't-tehzib, II. 250-251; Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, III. 183-4.

⁴⁰ Tirmizi, Edahi, 19; Ebu Davud, Dahâyâ, 1; Nesai, Fera' ve Atire, 1; İbn Mâce, Edahî 2; Ahmed, IV. 215, V. 76.

⁴¹ İbnu'l-Kattan onun, babasından hadis naklettiğini ve babası gibi onun da mechul olduğunu söylemektedir. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV. 211.

⁴² Nesai, Darekutni ona 'metruk', İbn Hibban çok yanıldığını, fahiş hatalar yaptığını, İbnu'l-Kattan ise onun mechul olduğunu belirtmektedirler. Bkz: Şuayb el-Arnaût ve ekibi, Ahmed b. Hanbel, Musned, XXXIV. 330.

⁴³ Abdurrazzak, IV. 342, no: 8001; 386, no: 8159.

⁴⁴ Bkz: Musned, XXXIV. 330-331.

⁴⁵ İbnu'l-Esir, Usdu'l-gabe, V. 128; İbn Hacer, İsabe, III. 392-3.

⁴⁶ Zehebi, onun İbn Avn'in şeyhi olduğunu, onun mechul olduğunu zikreder ve yukarıdaki hadisi nakleder. Abdülhakk'ın bu hadis için zayıf dediğini, İbnu'l-Kattan'ın ise onun mechul olması hasebiyle onu 'saduk' olduğunu belirttiğini kaydeder. Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, III. 77.

⁴⁷ Buhari, Bed'u'l-vahy, 1.

⁴⁸ Bkz: Cessas, Usûl, I. 368.

⁴⁹ Nesai, Fera' ve Atire, 1.

⁵⁰ Bkz: Tahavi, Şerhu Muşkili'l-Asar, III. 82-90.

⁵¹ Muslim, Edahi, 2-3.

⁵² Muslim, Edâhî, 39-42; Tirmizi, Edahi, 24; İbn Mâce, Edahi, 11.

⁵³ Abdurrazzâk, IV. 383, no: 8148-9.

⁵⁴ Abdurrazzâk, IV, 383, 381, no: 8150, 8139; İbn Mâce, Edâhî, 10.

⁵⁵ Tirmizî, Edahi 10; Muvatta, Dahaya, 5.